

ÁRPÁD-KORI TELEPÜLÉSEK, TEMETŐK ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNET BÉKÉS MEGYÉBEN II.

OLÁH IRMA

A Magyar Régészet 2018 tavaszi számában megjelent tanulmányom első részében ismertettem Békés megye 10-13. századi temetőinek, illetve településeinek egy új csoportosítását, és a különböző csoportok elnevezésével kapcsolatos problémákat. A tanulmány második részében az említett terület temetőinek és településeinek egy részét vizsgálom, választ keresve arra a kérdésre, hogy a rövid-, illetve a hosszú ideig használt temetőkhez vajon hasonló élettartamú települések köthetőek-e. Főként a rövid ideig használt temetőkre összpontosítottam, hiszen alapvető probléma, hogy a korábbi kutatásban megjelenő „szállási temető” és „szállás” kifejezések együttes használata azt feltételezi, hogy az adott településtípus temetőjéről van szó. Míg a temetők kutatásában viszonylag könnyen értelmezhető e fogalom, addig a településkutatásban már kérdéses a jelentése.

TEMETŐK ÉS TELEPÜLÉSEK

A közelmúltban merült fel nézet a településrégészeti kutatások kapcsán, miszerint a honfoglalás- és kora Árpád-kori temetőket is be kellene vonni a korszak településrégészeti vizsgálataiba, hiszen temető és település között kellett, hogy legyen kapcsolat. A településrégészeti adatok ugyanis akkor értelmezhetőek jól, ha részletesen ismerjük a települési képet alakító közösség nagyságát, illetve életmódját és szerkezetét. A településen élt népesség megismerésében pedig a feltárt temetők lehetnek segítségünkre.¹ A problémára már Szabó István felhívta a figyelmet, amikor megjegyezte, hogy a korán elpusztult falvak lakosságát a korai (10-11. századi) temetők sírjainak számlálásával lehetne kimutatni. Felhívta azonban a figyelmet arra is, hogy ha a temető minden sírja feltárássra kerül, akkor sem lehet a kapcsolódó település népességszámát pontosan megállapítani, mert kérdéses, hogy minden halottat az adott temetőben temettek el, vagy esetleg létezett másik temető is.² A magyar településterületen jellemző, rövid ideig használt szállások hálózatához kisebb, 5/10–50/75 síros temetőket köt a kutatás, a legkorábbi úgynevezett szállási temetőket tehát 895 tájától keltezi.³ A szállási temetők településhez való viszonyát nehéz meghatározni, mivel a 10. században a települések helye ismeretlen gyakorisággal, szabadon változhatott, azaz a temetőt használó csoport tovább költözhetett. Elképzelhető, hogy ezzel párhuzamosan a régi temetőket felhagyták, máshol újakat nyitottak, bár ezt régészetileg még nem sikerült kimutatni. Nem tudni, hogy az adott temetőt felhagyó település lakossága milyen irányba és távolságra költözött, s így egyazon közösség 10. századi szállásainak számát szinte lehetetlen megbecsülni. Sőt, számolni kell azzal is, hogy egy 895 utáni szállási temetőt felhagyó népesség továbbköltözve nyithatott akár ugyanilyen típusú temetőt, vagy a gazdasági-társadalmi helyzetükben bekövetkezett változások kapcsán akár már falusi temetőt is.⁴ Mivel a honfoglaló magyarok másik jellemző települési formája a falu volt, 895 tájától kezdve kell számolni falusi temetőkkel is.⁵ Felmerülhet az a kérdés, hogy a nagy sírszámú, úgynevezett soros temetőket egyetlen falusias településhez kapcsoljuk-e, vagy több szállás temetkezési helyének tekintjük, illetve akár ezek kombinációjáról is szó lehet.

¹ Takács Miklós: A honfoglalás kor és a településrégészet. In: Sudár Balázs – Szentpétery József – Petkes Zsolt – Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna szerk., *Magyar Őstörténet – Tudomány és hagyományörzés* (Budapest, 2014, 137-150), 137, 139.

² Szabó István: *A falurendszer kialakulása Magyarországon (X-XV. század)* (Budapest, 1971), 68.

³ Kovács László: Kísérletek a Kárpát-medencei 10-11. századi magyar sír-, szórvány- és kincsleletek teljességre törekvő kiadására: leletkataszter, korpusz. *Századok* (2014/4, 989-1034), 1000–1001.

⁴ Kovács László: A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori szállási és falusi temetői – Kitekintéssel az előzményekre. In: Révész László – Wolf Mária szerk., *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei: tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára* (Szeged, 2013, 511-604), 520–523.

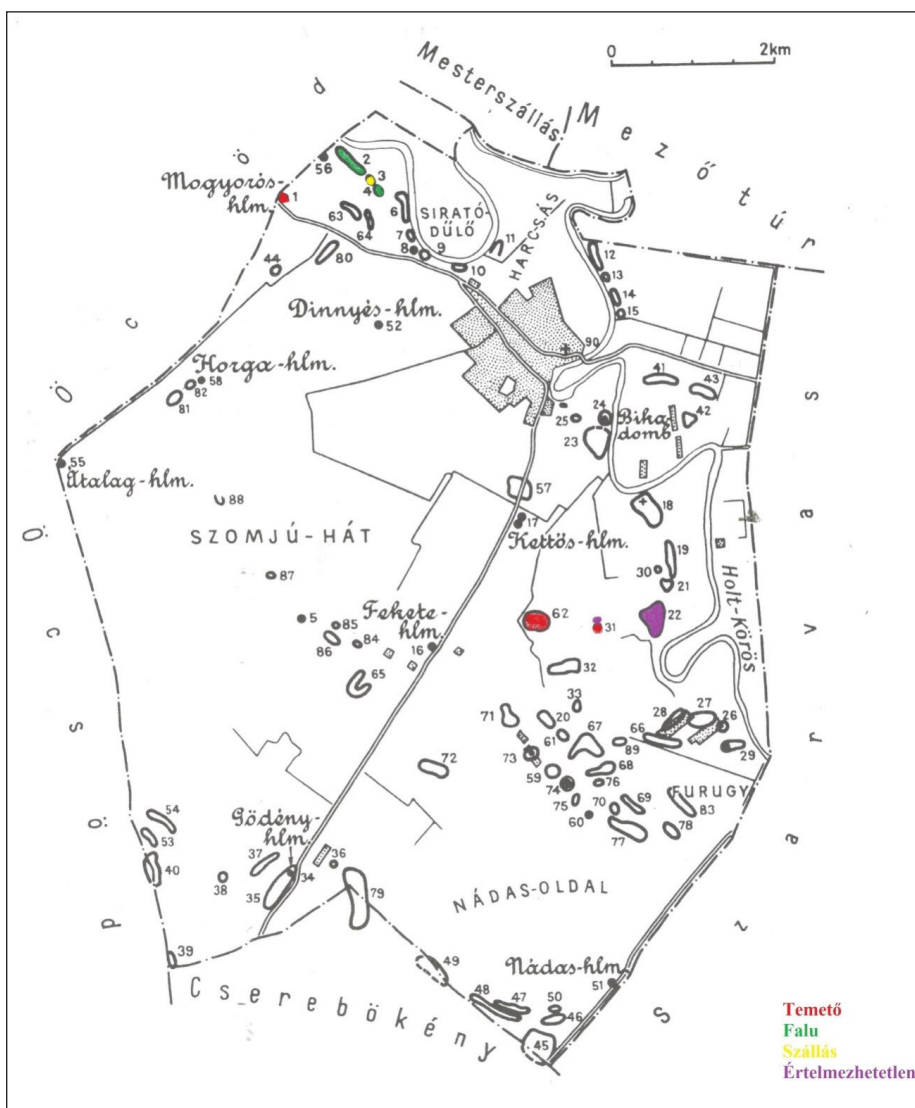
⁵ Kovács László: Kísérletek a Kárpát-medencei 10-11. századi magyar sír-, szórvány- és kincsleletek teljességre törekvő kiadására: leletkataszter, korpusz. In: *Századok* (2014/4, 989-1034), 1001.

Oláh Irma • Árpád-kori települések, temetők és településtörténet Békés megyében II.

Kérdéses az is, hogy a kora Árpád-kori településekhez tartozott-e önálló temető. Ha nem zárjuk ki ennek lehetőségét, akkor egy 2-3 generáció által lakott, egy helyre temetkező, de később helyet változtató szállás egy, maximum két családja 20-40 sírt hagyhatott hátra.⁶ A Kalocsai Sárköz kutatása során azonban azt állapították meg, hogy az itt található kis települések két-tíz család lakhelyei lehettek.⁷ Ezt a megfigyelést elfogadva, majd összevetve Bollók Ádám következtetéseivel arra gondolhatunk, hogy e települések lakói rendelkeztek 100 sírnál többel rendelkező temetővel is, amelyek így már a falusi temetők csoportjába tartoznának. A 10. század második fele és a 11. század eleje között hagyhattak fel e szállási temetők használatával, s ez a tartósabb letelepüléssel járt együtt.⁸

TEMETŐK ÉS TELEPÜLÉSEK KAPCSOLATA BÉKÉS MEGYÉBEN

A temetők és települések összevetését elsőként lelőhelynevek alapján készítettem el. Azonos, illetve közel azonos dűlő elnevezésű temető–település párosokat kerestem, annak tudatában, hogy a település és a temető lelőhelyének neve nem feltétlenül jelenti ugyanazt a földrajzi környezetet. Másik fontos körülmény, hogy a felszíni leletanyag utalhat szállásra, de a feltárás során kiderülhet, hogy telep volt a település, valamint ennek a fordítottja is bekövetkezhet. Tehát, bár a terepbejárás a legegyszerűbb és legkézenfekvőbb módszere a településkutatásnak, s eredményei megkerülhetetlenek, mégis fenntartásokkal kell kezelni ezeket. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy míg a temetőket kutató régészek – ugyan problémákkal küszködve, de – tudják azokat viszonylag pontosan keltezni, addig a településeknél gyakran csak annyit jeleznek, hogy Árpád-kori. Tehát nem biztos, hogy egy 10. századi szállási temető és egy, a három évszázadot felölelő Árpád-korra keltezett település azonos időben létezett.

1. kép: Békésszentandrás területén elhelyezkedő temetők
(1: Békésszentandrás–Mogyorós halom; 31: Békésszentandrás–Szőlők mellye;
62: Békésszentandrás–Pálinkás ér) és esetlegesen hozzájuk köthető települési nyomok
(MRT 8. 1986. nyomán szerkesztette Oláh Irma)

⁶ Bollók Ádám: Magángondolatok temető, település és településtörténet viszonyáról a 10-11. századi Kárpát-medencében. In: Kádár Zsófia – Lakatos Bálint – Zamóczki Áron szerk., Archivariorum historicorumque magistra – Történeti tanulmányok Bak Borbála 70. születésnapjára (Budapest, 2013, 25-70.), 40.

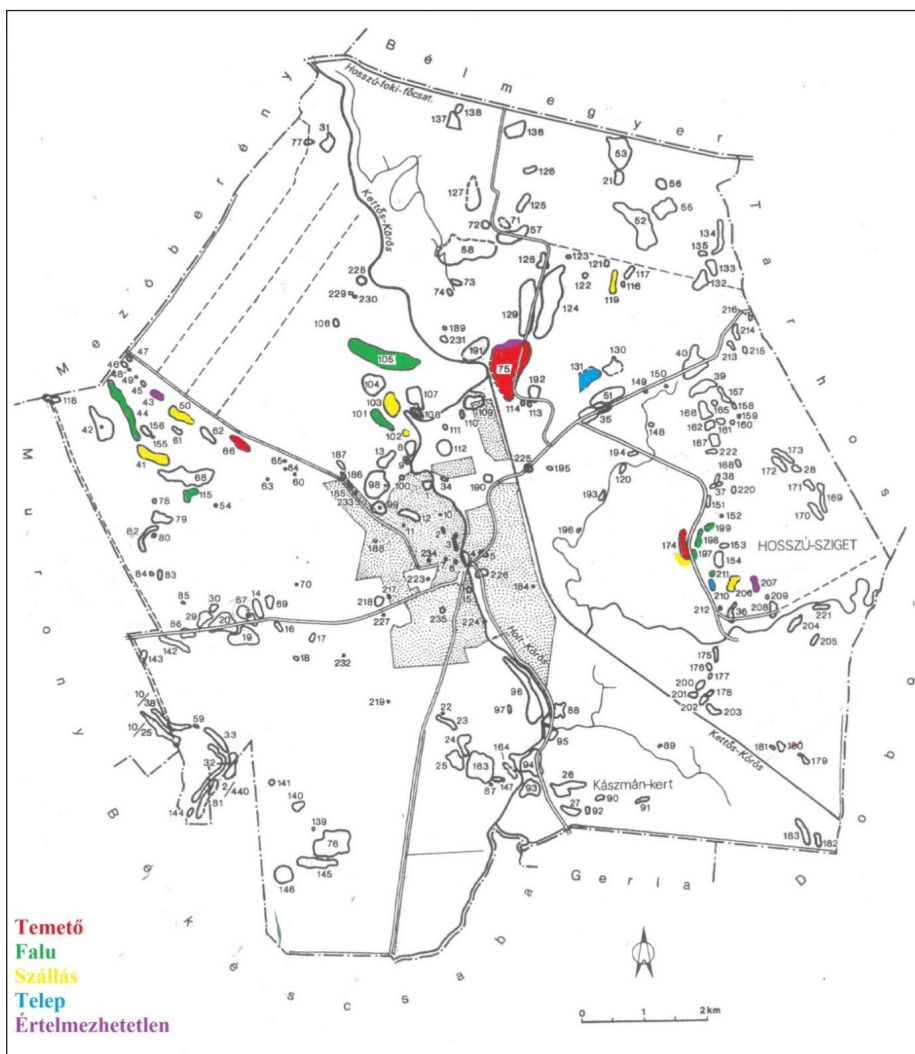
⁷ Gallina Zsolt–Varga Sándor: A Duna-Tisza közének honfoglalás és kora Árpád-kori temetői, sír- és kincsleletei I. – A Kalocsai Sárköz a 10 – 11. században. Szerk.: Felföldi Szabolcs, (Szeged – Budapest, 2016.), 338.

⁸ Kovács László: Kísérletek a Kárpát-medencei 10-11. századi magyar sír-, szórvány- és kincsleletek teljességre törekvő kiadására: leletkataszter, korpusz. In: Századok (2014/4, 989-1034), 1001.

Kutatásom során a Révész László 2016-os tanulmányában említett szállási temetők-höz nem találtam települést dülönév alapján, más kutatók által meghatározott temetők esetében azonban előfordulnak egyezések.⁹ Kilenc hosszan használt temetőhöz viszont lehet településeket kapcsolni Révész László publikációja alapján.¹⁰ Ebben az esetben is előfordul hogy más kutatók eredményei alapján más temetők-höz szintén lehetne települést társítani, de mivel ezek nem szerepelnek az általam alapul vett cikkben, így nem foglalkoztam velük behatóan.¹¹

Az adatokból kitűnik, hogy a hosszú ideig használt temetők-höz kapcsolhatóak mind folyamatos egy helyben lakásra, mind rövid életű településekre utaló nyomok is. Egy esetben (Murony) mutatható ki, hogy falusi temetőhöz számos kisebb szállás és tanya tartozhatott, mely utalhatna arra, hogy több település használt egy temetőt. Ez feltételezhető azokban az esetekben is, amikor a topográfiai kötetek térképein feltüntetett települési nyomokat társítjuk a temetők-höz. Ennek során eltérő dülő elnevezések is kapcsolhatóak egy adott temetőhöz. Az adott temető közelében található települési nyomok vizsgálatának esetében kilenc szállási temetőhöz lehetett települési nyomokat kötni (volt olyan, ahol csak egy lelőhelyet, de akadt, ahol hatot is). Tizenhárom hosszú ideig használt temetőhöz szintén lehetett falura, szállásra és telepre utaló nyomokat kapcsolni (ugyancsak eltérő mennyiségben, de általában több lelőhely kapcsolható hozzájuk; 1-3. kép.

A fentiek alapján érdemes újragondolni a topográfiai adatok értelmezési lehetőségeit, és elvetni azt a logikusnak tűnő gondolatot, hogy azonos jellegű temetőhöz mindig azonos jellegű település kapcsolható.

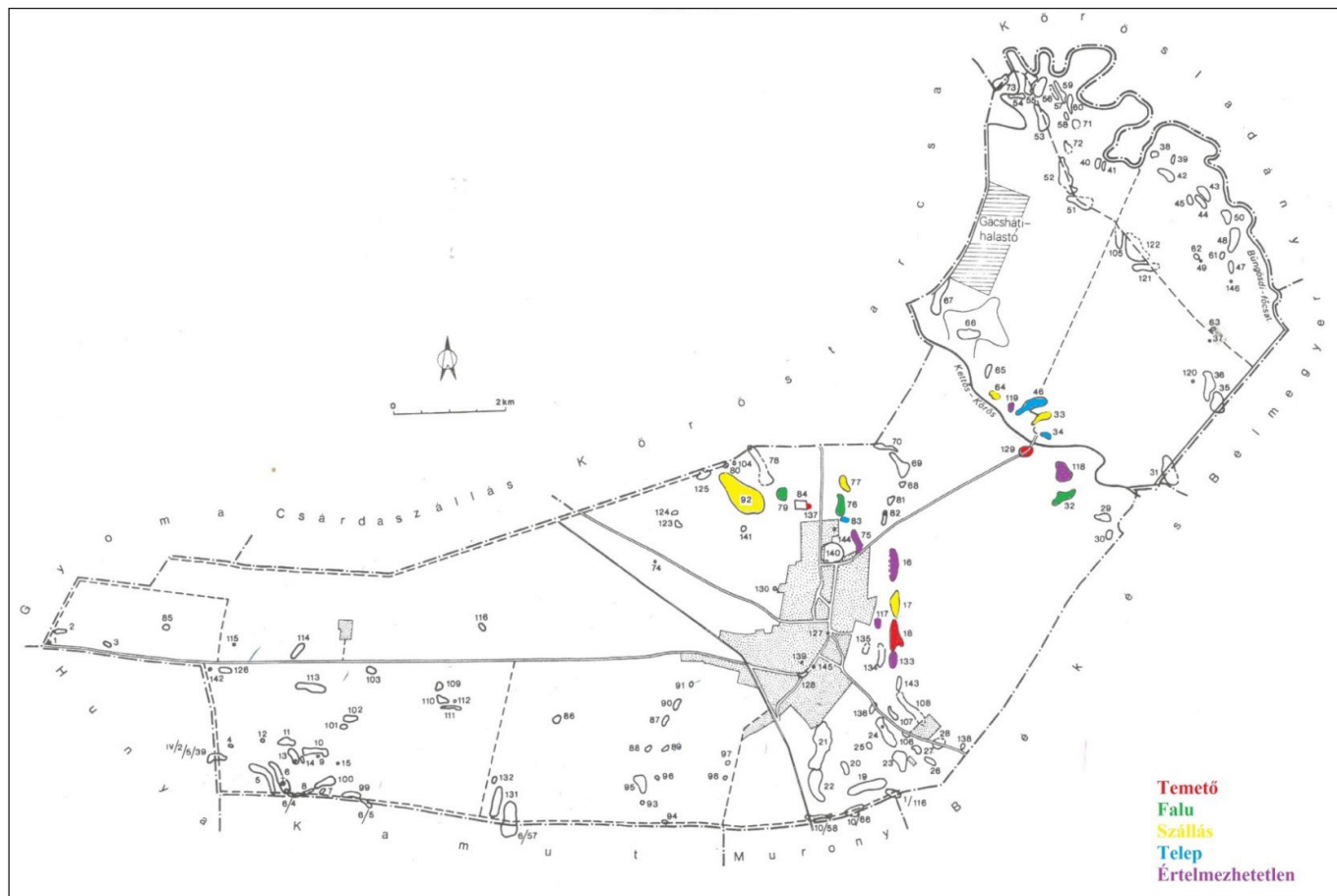

2. kép: Békés területén elhelyezkedő temetők (66: Békés–Hidashát, Hosszú halom; 75: Békés–Povád; 174: Békés–Rosszerdő laposa, út mente) és hozzájuk tartozható települési nyomok (MRT 10. 1998. nyomán szerkesztette Oláh Irma)

⁹ Medgyesi Pál: Régészeti adatok Békés megye 10-11. századi történetéhez. In: Révész László – Wolf Mária szerk., *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei: tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára* (Szeged, 2013), 667–680; Medgyesi Pál, *Honfoglalók a békési tájakon: Békés megye jelentősebb 10-11. századi sírleletei* (Békéscsaba, 2015).; MRT 6. 1982; MRT 8. 1989; MRT 10. 1998.

¹⁰ MRT 6. 1982; MRT 8. 1989; MRT 10. 1998.

¹¹ Medgyesi Pál: Régészeti adatok Békés megye 10-11. századi történetéhez. In: Révész László – Wolf Mária szerk., *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei: tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára* (Szeged, 2013), 667 – 680; Medgyesi Pál, *Honfoglalók a békési tájakon: Békés megye jelentősebb 10-11. századi sírleletei* (Békéscsaba, 2015); MRT 6. 1982, MRT 10. 1998. Valamint Rózsa Zoltán szíves szóbeli közlése alapján.

3. kép: Mezőberény területén elhelyezkedő temetők (18: Mezőberény-Bodzás-halom; 129: Mezőberény-Körös-híd, Gátórház; 137: Mezőberény-Kérhalom dűlő, volt Valentinyi tanya) és az esetlegesen hozzájuk kapcsolható települések (MRT 10. 1998. nyomán szerkesztette Oláh Irma)

Az azonban bizonyos, hogy csak további kutatásokkal lehet a kérdést tisztázni. Ez vonatkozik Gyula környékének körzetére is, ahol a temetők elemzése alapján egy hatalmas központ kezd kirajzolódni.¹²

A békési területen főként kis létszámú közösségek nyomai maradtak fenn, s a népesség túlnyomó része szegényes anyagi körülmények között élhetett. Egyedül a Gyula környékén talált temetők – közülük többet akár a 12. század végéig használtak – utaltak arra, hogy a 10. században központ lehetett a közelükben. A területet lefedő topográfiai kötet hiányában ez a felvetés településtörténeti szempontból még bizonyításra vár. Erre mutat azonban, hogy Gyulától délre a felszíni leletanyag csak egy-egy objektumra vagy objektumcsoportra utal,¹³ ami ellentmondani látszik a temetők elemzéséből levont következtetésnek. Egyes forrásokból úgy tűnik, hogy Békés megye a 11. században a pogányság fellegvára volt, és ezt igazolná az is, hogy Békés környékén több temetőben is előkerültek 11. századi pogány temetkezések.¹⁴ Ennek ellenére már a korai időkben számos templom épült kis kiterjedésű településeken is. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a templomos faluhelyek felszíni leletanyaga nem ad információt arra nézve, hogy mekkora lehetett a falu a templom felépítésekor, így lehetséges, hogy több olyan kicsi településsel is számolni kell, amely csak az egyház felépítése után vált jelentőssé.¹⁵

¹² Révész László: A Maros-Körös köz 10-11. századi temetői. In: Szenthe Gergely – Bollók Ádám – Gergely Katalin – Kolozi Barbara – Pető Zsuzsanna szerk., *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében – Népvándorlás-, honfoglalás-, és középkori tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére* (Budapest, 2016, 537-588), 540, 546.

¹³ Szatmári Imre: *Békés megye középkori templomai* (Békéscsaba, 2005), 15.

¹⁴ Révész László: A Maros-Körös köz 10-11. századi temetői. In: Szenthe Gergely – Bollók Ádám – Gergely Katalin – Kolozi Barbara – Pető Zsuzsanna szerk., *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében – Népvándorlás-, honfoglalás-, és középkori tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére* (Budapest, 2016, 537-588), 574.

¹⁵ Szatmári Imre: Árpád-kori templomok Kamuton. *Archeológiai Értesítő* 121-122 (1994-1995), 37-56; Szatmári Imre: *Békés megye középkori templomai* (Békéscsaba, 2005), 24.

Oláh Irma • Árpád-kori települések, temetők és településtörténet Békés megyében II.

Békés megyében a 10-11. században a kis sírszámú temetők, és az egész korszakban a kis településre utaló lelőhelyek vannak többségben. A terepbejárások során felfedezett 384 falu közül 105-öt tudtak okleveles adatokkal összevetni és írott forrásban szereplő falunévvel azonosítani.¹⁶ Györffy György szerint Békés vármegyében az Árpád-korban nagyjából 150 faluval kellene számolni. A tatárjárás után azonban ez az arány nagyjából a felére csökkenhetett, olyannyira, hogy a 14. század elejére már csak 75 lehetett a falvak száma. Okleveles adatok alapján Györffy mindössze 79 falut tudott felsorolni.¹⁷ A topográfiai kötetek szerzői is felhívták már azonban a figyelmet arra, hogy nem bizonyítható, hogy az oklevelekben említett falvak egy időben, több száz évig fennálltak volna. Felszíni leletanyag alapján nem is várható el a lelőhelyek pontos kormeghatározása, amely csak ásatással lenne megoldható. Tehát a településtörténeti kutatások szempontjából óvatosan kell bánni ezen adatokkal.¹⁸

Ismét a mikrorégiós kutatások alapján mutatható ki, hogy 96 Árpád-kori lelőhelyből csupán három lehetett falu, míg a többi lelőhelyen kis településekre utaló nyomokat találtak.¹⁹ Ez nem csak erre a kis területre jellemző, hiszen a 384 falu mellé 577 kisebb település köthető az egész megyében a topográfia alapján.²⁰ Az bizonyos, hogy a nagyobb falvak és a kis települések egymás mellett voltak jelen a korszakban, de az időbeli megoszlásuk kérdéses. Mivel a topográfiai kötetekben általában az Árpád-korra keltezik szinte az összes lelőhelyet, csak annyit lehet teljes bizonyossággal megállapítani, hogy az egész korszakban jelen voltak e települési struktúrák.

TELEPÜLÉSEK ÉS TEMETŐK VISZONYA AZ ORSZÁG MÁS TERÜLETEIN

A kis telepek az ország más területein is megjelentek.²¹ Pest megyében a gödöllői és aszói járás topográfiai adatai alapján 72 lelőhelyet határoztak meg honfoglalás korinak vagy kora Árpád-korinak, melyek szinte kizárólag csak kisebb telephelyek voltak. A 11–13. századra 364 lelőhelyet datáltak, de ennél szűkebb időbeli behatárolást nem tudtak adni. A számos települési hely megjelenése a szabálytalan talajváltó földműveléssel és állattenyésztéssel lehetett összefüggésben, amely a folytonos költözést és a lakhelyek gyakori változását követelte meg. A szabályozott talajváltó művelés és a jobbágyrendszer kialakulása a településszerkezet átrendeződését eredményezte: megszűnt a korábbi szórt jellegű települési struktúra, s a falurendszer vált általánossá.²²

A Veszprém megyei adatokkal való összehasonlítás során egészen más derül ki. A 617 Árpád-kori lelőhely körében legnagyobb arányban falvakat, templomos falvakat ismerünk (378-et, de több esetben egy faluhely több lelőhelyből adódik ki). Bár a Dunántúlról nem ismerünk kis szállásszerű településeket, az általam megadott kritériumok alapján elenyésző számban (55 szállás és 76 telep) ki lehet mutatni e típusokat is Veszprém megyében. Mindössze 155 lelőhely nem rendelkezett értékelhető leletanyaggal.²³ Ezek az adatok azonban egy másik nagyon fontos, módszertani kérdésre is felhívják a figyelmet. A Veszprém megyei kötetek még a topográfiai program korai fázisában születtek, amikor az apró telepek, kisebb leletkoncentrációk megfigyelésére nem fordítottak olyan figyelmet. Ezekre éppen a Békés megyei és Szolnok megyei kutatások hívták fel először a figyelmet. Így tehát továbbra is kérdéses, hogy az említett dunántúli területen a kis telepek alacsony száma eltérő településszerkezetre utal-e, vagy a kutatástörténeti és módszertani különbségekre vezethető vissza.²⁴

¹⁶ MRT 6. 1982, 221–222; MRT 8. 1989, 493–494; MRT 10. 1998, 25.

¹⁷ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* (Budapest, 1987), 500–515.

¹⁸ MRT 8. 1989, 31.

¹⁹ Jankovich B. Dénes – Szatmári Imre: *Régészeti kutatások az alföldi mikrorégió területén*. *Varia Archaeologica Hungarica XXVIII.* (Budapest, 2013), 637.

²⁰ MRT 6. 1982; MRT 8. 1989; MRT 10. 1998.

²¹ Laszlovszky József: Tanyaszerű települések az Árpád-korban. In: Novák László – Selmeczi László szerk., *Falvak, mezővárosok az Alföldön – Az Arany János Múzeum Közleményei IV* (Nagykörös, 1986, 131–151), 136–137.

²² MRT 11, 2012, 16–18.

²³ MRT 1. 1966; MRT 2. 1969; MRT 3. 1970; MRT 4. 1972.

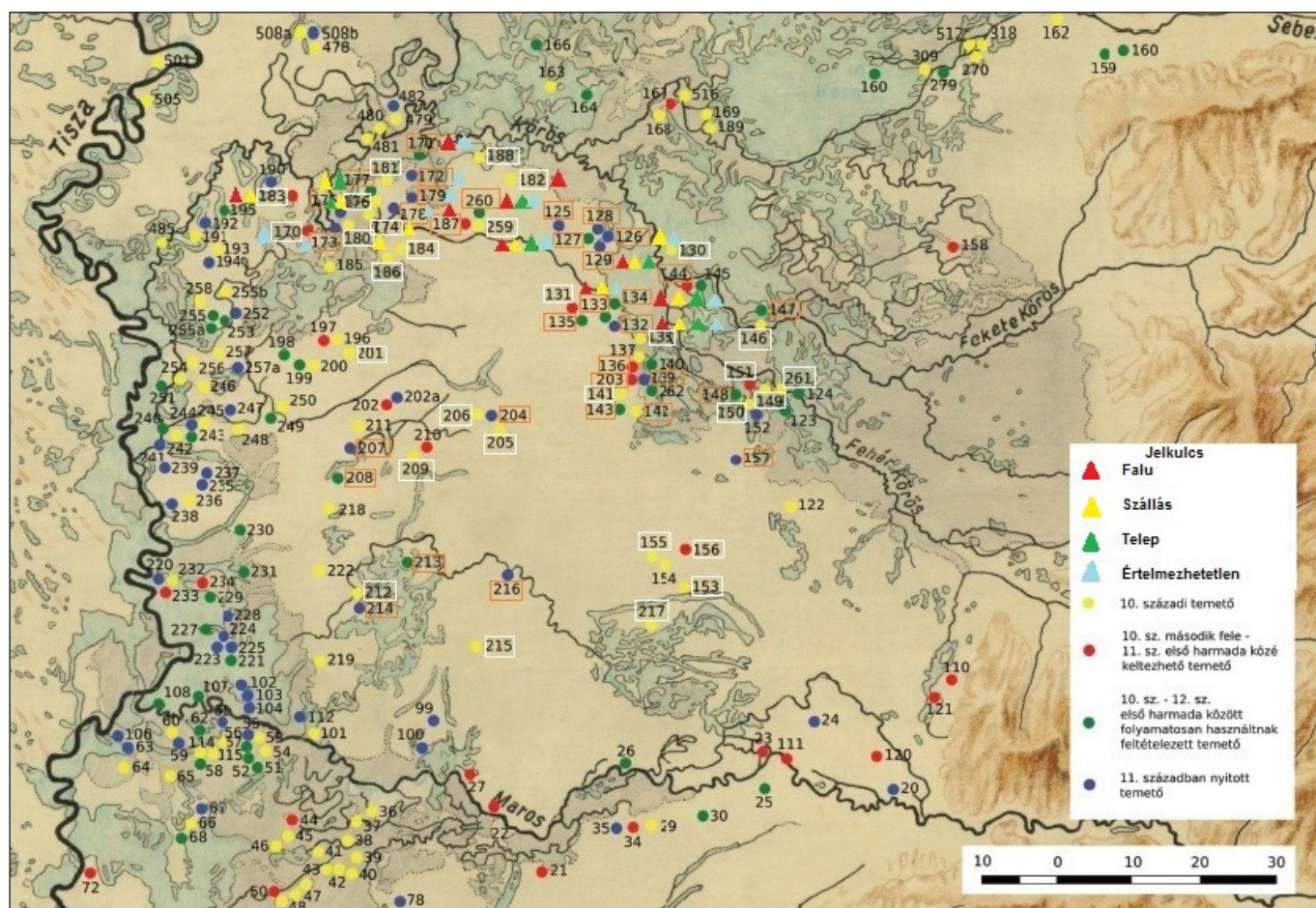
²⁴ Ld.: MRT 12. – Múlt, jelen, jövő, 2017.

Oláh Irma • Árpád-kori települések, temetők és településtörténet Békés megyében II.

Az eltérő földrajzi adottságú helyeken más-más települési kép tárul elénk. Északkelet-Magyarországon, az egykori Abaúj megye területén az Árpád-kor végén 250 településről tudunk, bár ennél nagyobb lehetett a lakott helyek száma, mert nem mindegyik szerepelt a forrásokban. Ezen falvak elsősorban a Hernád-völgyben sorakoztak.²⁵ Pest megye alföldies jellegű, de dombvidéki területén sok apró települést rekonstruált a kutatás, melyek a nagyobb falvak körül helyezkedtek el. A hegyekben gazdag területeken is, jelen van e típus, bár elszórva, és szerepe nem meghatározó. Az eltérésnek egyik oka lehet, hogy a kiterjedt alföldi területen több hely állt a települések rendelkezésére, akár csoportban, akár láncszerűen helyezkedtek el, míg a hegyvidéken erre nem volt mód. Ha azonban mégis előfordult ilyen, az valószínűleg az Alföldre jellemző, hasonló gazdasági helyzet és gazdálkodási mód hatása miatt lehetett.

KÖVETKEZTETÉSEK, TOVÁBBI KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A Békés megyei adatokból jól látható, hogy viszonylag sok települési nyomot lehet kötni a temetőkhöz, különösképp, hogy több település is használhatott egy-egy temetőt (4. kép). A téma feltétlen további kutatásokat érdemelne, ehhez azonban elsőként az alapvető fogalmak tisztázása lenne a legfontosabb lépés. Például a történészek mást értenek falu alatt, mint ami a régészeti anyagból látszik, és a kettő gyakorta összeegyeztethetetlen. Szabó István szerint a falura már a korai időkben is a térbeli zártság volt jellemző, s úgy vélte, hogy a falvak egymástól való távolságában valamilyen szabályszerűség és arányosság kell, hogy megmutatkozzon.²⁶ Ennek ellenére a régészeti megfigyelések szerint a szórt jellegű települések, valamint a fentebb taglalt kisebb települések előkerülése, legalábbis az alföldi területeken, meglehetősen gyakori.

4. kép: A vizsgált temetők és amelynek közelében találhatóak települési nyomok (Révész 2016. nyomán szerkesztette Oláh Irma)

²⁵ Wolf Mária: Adatok Abaúj megye Árpád-kori történetéhez. In: Frisnyák Sándor – Gál András szerk., A magyarországi Hernád-völgy – Földrajzi tanulmányok (Nyíregyháza – Szerencs, 2011, 117-129), 125.

²⁶ Szabó István: *A falurendszer kialakulása Magyarországon (X-XV. század)* (Budapest, 1971), 9.

Oláh Irma • Árpád-kori települések, temetők és településtörténet Békés megyében II.

Szintén fontos lenne tisztázni, hogy a bizonyos ideig helyben lakó csoportok hagyatékként értelmezett szállási temetők és a szintén szállásként meghatározott települések hogyan viszonyultak egymáshoz. Ehhez arra is szükség lenne, hogy a „szállás” szó forrásokban szereplő, illetve mai szóhasználatunk szerinti jelentését is megvizsgáljuk ebben az összefüggésben. Elképzelhető ugyanis, hogy a szállási temetők kapcsolhatóak össze azon településtípussal, melyet Jankovich B. Dénes szállásnak nevez, míg Laszlovszky József tanyaként, tanyaszerű településként ír le.²⁷ Nyilvánvaló, hogy mindegyik esetben egy Árpád-kori településforma régészeti megjelenésére alkalmazunk olyan kifejezéseket, amelyek önálló jelentéssel bírtak a későközépkorban, az újkorban, vagy a modern – főként néprajzi – szakirodalomban. Az is egyértelmű, hogy a szállási temetőknél több generációval, azaz hosszabb helyben maradással számolnak a kutatók, és ez a helyzet a tanyák esetében is. Mindezek nyomán célszerűbb lenne a temetők és települések különféle típusaira más, a feltételezett egykori valóságot jobban megközelítő kifejezéseket találni, és ezeket mind a településkutatásban, mind pedig a temetők feldolgozásánál összhangba hozni egymással.

BIBLIOGRÁFIA

BOLLÓK ÁDÁM

Magángondolatok temető, település és településtörténet viszonyáról a 10-11. századi Kárpát-medencében. In: Kádár Zsófia – Lakatos Bálint – Zamóczki Áron szerk., *Archivariorum historicorumque magistra – Történeti tanulmányok Bak Borbála 70. születésnapjára* (Budapest, 2013)

KOVÁCS LÁSZLÓ

A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori szállási és falusi temetői – Kitekintéssel az előzményekre. In: Révész László – Wolf Mária szerk., *A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei: tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára* (Szeged, 2013), 520–523.

RÉVÉSZ LÁSZLÓ

A Maros-Körös köz 10-11. századi temetői. In: Szenthe Gergely – Bollók Ádám – Gergely Katalin – Kolozsi Barbara – Pető Zsuzsanna szerk., *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében – Népvándorlás-, honfoglalás-, és középkori tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére* (Budapest, 2016)

TAKÁCS Miklós:

A honfoglalás kor és a településrégészet. In: Sudár Balázs – Szentpétery József – Petkes Zsolt – Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna szerk., *Magyar Őstörténet – Tudomány és hagyományörzés* (Budapest, 2014), 137–150.

²⁷ Laszlovszky József: Tanyaszerű települések az Árpád-korban. In: Novák László – Selmeczi László szerk., *Falvak, mezővárosok az Alföldön – Az Arany János Múzeum Közleményei IV* (Nagykörös, 1986, 131–151), 136–137.; Jankovich B. Dénes.: Archaeological Topography. Theoretical and Practical Lessons. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 14, 1985. 283–292.